Документ подписан простой электронной подписью
Информация о владельце:
ФИО: Сыров Игорь Анатольевич
Должность: Директор
Дата подписания: 28.06.2022 11:44:28
Уникальный программный ключ:
b683afe664d7e9f64175886cf9626a198149ad36

СТЕРЛИТАМАКСКИЙ ФИЛИАЛ
ФЕДЕРАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО
УЧРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
«БАШКИРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

Факультет ***Башкирской и тюркской филологии***
Кафедра ***Башкирской филологии***

Оценочные материалы по дисциплине (модулю)

дисциплина ***История башкирского языка***

Блок Б1, часть, формируемая участниками образовательных отношений, Б1.В.03
цикл дисциплины и его часть (обязательная часть или часть, формируемая участниками образовательных отношений)

Направление

44.03.05 ***Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки)***
код наименование направления

Программа

Родной (башкирский) язык и литература, Русский язык

Форма обучения

Заочная

Для поступивших на обучение в
2020 г.

Разработчик (составитель)
кандидат филологических наук, доцент
Арсланова М. С.
ученая степень, должность, ФИО

Стерлитамак 2022

1. Перечень компетенций, индикаторов достижения компетенций и описание показателей и критериев оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю) 3

2. Оценочные средства, необходимые для оценки результатов обучения по дисциплине (модулю) 6

3. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю), описание шкал оценивания 30

1. Перечень компетенций, индикаторов достижения компетенций и описание показателей и критериев оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю)

Формируемая компетенция (с указанием кода)	Код и наименование индикатора достижения компетенции	Результаты обучения по дисциплине (модулю)	Показатели и критерии оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю)				Вид оценочного средства
1	2	3	4				5
			неуд.	удовл.	хорошо	отлично	
ПК-2. Способен выделять структурные элементы, входящие в систему познания предметной области (в соответствии с профилем и уровнем обучения), анализировать их в единстве содержания, формы и выполняемых функций	ПК-2.1. Знает структурные элементы, входящие в систему познания предметной области, выделяет и анализирует единицы различных уровней языковой системы в единстве их содержания, формы и функций, мир художественного произведения как культурно-эстетического феномена и литературных	Обучающийся должен: знать - основы башкирского языка и языкознания; - методы исследования периодов истории башкирского литературного языка ; -нормы башкирского языка; - периоды в истории литературного языка.	Незнает основы башкирского языка и языкознания; методы исследования периодов истории башкирского литературного языка ; нормы башкирского языка; периоды в истории литературного языка	Немного знает основы башкирского языка и языкознания; методы исследования периодов истории башкирского литературного языка ; нормы башкирского языка; периоды в истории литературного языка	Хорошо знает основы башкирского языка и языкознания; методы исследования периодов истории башкирского литературного языка ; нормы башкирского языка; периоды в истории литературного языка	Отлично знает основы башкирского языка и языкознания; методы исследования периодов истории башкирского литературного языка ; нормы башкирского языка; периоды в истории литературного языка	Тест Контрольная работа реферат

	явлений в их структурном единстве и функциях.						
	ПК-2.2. Умеет находить структурные элементы, входящие в систему познания предметной области, анализировать, синтезировать, применять системный подход в соответствии с поставленными задачами.	Обучающийся должен: уметь - различать периоды в истории .башкирского литературного языка; - различать тексты различных периодов башкирского литературного языка.	не умеет различать периоды в истории башкирского литературного языка; различать тексты различных периодов башкирского литературного языка	Немного умеет различать периоды в истории башкирского литературного языка; различать тексты различных периодов башкирского литературного языка	Хорошо умеет различать периоды в истории .башкирского литературного языка; различать тексты различных периодов башкирского литературного языка	Умеет хорошо различать периоды в истории .башкирского литературного языка; тексты различных периодов башкирского литературного языка	Тест Контрольная работа реферат
	ПК-2.3. Владеет навыками анализа и интерпретации литературных и языковых явлений в единстве содержания, формы и выполняемых функций.	Обучающийся должен: владеть - навыками анализа текстов разных периодов истории башкирского языка, - нормами литературного	не владеет навыками анализа текстов разных периодов истории башкирского языка, нормами литературного язика и применением	немного владеет навыками анализа текстов разных периодов истории башкирского языка, нормами литературного язика и применением	хорошо владеет навыками анализа текстов разных периодов истории башкирского языка, нормами литературного язика и	отлично навыками анализа текстов разных периодов истории башкирского языка, нормами литературного язика и применением	Тест контрольная работа реферат

		языка и применением их на практике.	их на практике	их на практике	применением их на практике	их на практике	

2. Оценочные средства, необходимые для оценки результатов обучения по дисциплине (модулю)

Перечень вопросов для экзамена:

1. Әҙәби тел тарихы, унының өйрәнеү обьекты, бурысы, сығанаҡтары һәм периодтарға бүленеше. Ж.Ғ.Кейекбаев классификацияһы.

2. Әҙәби тел тарихы, унының өйрәнеү обьекты, бурысы, сығанаҡтары һәм периодтарға бүленеше. Ғ.Б.Хөсәйенов классификацияһы.

3. Әҙәби тел тарихы, унының өйрәнеү обьекты, бурысы, сығанаҡтары һәм периодтарға бүленеше. Дәреслек авторҙары классификацияһы.

4. Төрки халыҡтарының ҡәрҙәшлеге, ҡәрҙәш телдәрҙең барлыҡҡа килеүе һәм классификацияһы.

5. Милләт формалашҡансыға тиклемге төрки әҙәби телдәрҙең үҫеш юлдары (Ә.Р.Тенишев периодизацияһы).

6. Руник әҙәби тел (VII-IX быуаттар). Орхон-Йәнәсәй руна яҙмалары һәм башҡорт ырыу тамғалары: уртаҡ һәм айырмалы яҡтары.

7. Боронғо уйғыр әҙәби теле (VIII-XVIII быуаттар).

8. Ҡарахан-уйғыр әҙәби теле (XI- XII быуаттар).

9. Хорезм-төрки әҙәби теле (XIII- XIV быуаттар)

10. Сығатай әҙәби теле (XV -XIX быуаттар)

11. Әҙәби «төрки» теле үҙенең варианттары менән Һәр телгә хас үҙенсәлектәр.

12. Дөйөм башҡорт халыҡ теле, унының формалашыуы (башҡорттарҙың дөйөм халыҡ булып ойошоу процесы).

13. Төрки халыҡтарҙа яҙма культураның таралыуы.

14. “Алтын ярыҡ” * VIII-IX быуаттар; Йософ Баласағунлы “Ҡотаҙғу белек” (1068 й.).

15. Мәхмүт Ҡашғари “Диуану лөғәт эт-төрк” (1072-1074 й.); “Уғыҙнамә” һәм “Ҡорҡот ата китабы” әҫәрҙәре теле. Бирелгән әҫәрҙәргә башҡорт әҙәби теленең тарихы күҙлегенән характеристика биреү.

16. XI-XIII быуаттарҙағы башҡорт-болғар әҙәби бәйләнештәре. Ҡол Ғәлиҙең “Ҡисса-йи Йософ” (йәки “Йософ вә Зөләйха, “Йософ китабы” * 1212-1233 й.) әҫәренең тел-стиль үҙенсәлектәре. Тарихи шәхес буларак Ҡол Ғәли тураһында башҡорт, татар ғалимдары фекерҙәре.

17. Ҡыпсаҡ осоро әҙәбиәте теле (XIII быуаттың икенсе яртыһынан XVI быуаттың тәүге яртыһы). “Китаб-и мәджмуға-йи тәрджүмән-и төрки вә әджеми вә моғли вә фарси” (“Тәржемәғи төрки вә ғәрәби һүҙлеге”); “Кодекс Куманикус” (“Ҡоман мәжмуғаһы” * 1303 й.) әҫәрҙәренең хәҙерге башҡорт әҙәби теленә мөнәсәбәте һәм тел-стиль үҙенсәлектәре.

18. Ҡотб “Хөсрәү вә Ширин” (1341-1342 й.); Харәзми “Мөхәббәтнамә” (1353-1354 й.); Хөсәм Кәтиб “Жөмжөмә солтан”; Сәйф Сараи “Гөлстан бит-төрки” (1391-1392 й әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.

19. XVI-XVIII быуаттарҙағы әҙәби тел тарихы: шәжәрә һәм риүәйәттәр; үтенес яҙмалары (жалобалар); тәуарихтар; халыҡ ижады әҫәрҙәре теле.

20. Юрматы, Ҡыпсаҡ, Үҫәргән ырыуҙары шәжәрәләренең тел-стиль үҙенсәлектәре.

21. Тәүарих яҙмалары: Хисаметдин Мөслөмиҙең “Тәуарихи-и Болғарийа” (XVIII быуат аҙағы-XIX быуат башы); Т.Ялсығоловтың “Тарих намә-и болғар” (1805 й.); Ғ.Соҡоройҙоң “Тәуарих-и Болғарийа йәки Тәкриб-и Ғәри” (XIX быуат аҙағы) әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.

22. XIX быуаттың тәүге яртыһындағы әҙәби тел тарихы. Суфыйсылыҡ әҙәбиәте әҫәрҙәренең тел һәм стиль үҙенсәлектәре.

23. Мәүлә Ҡолой (XVII быуаттың икенсе яртыһы); Утыҙ Имәни (Ғәбдерәхим Усман (1752-1836); Мәнди Ҡотош Ҡыпсаҡи (1763-1849) әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.

24. Тажетдин Ялсығолов әл-Башҡорди (1767-1838); Шәмсетдин Зәки (1822-1865); Әбделмәних Ҡарғалы (1782-1833) әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.

25. Һибәтулла Сәлихов (1794-1867); Ғәли Соҡорой (1826-1889) әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.

26. XIX быуаттың икенсе яртыһындағы әҙәби тел тарихы. М.Иванов, С.Күкләшев, М.Биксурин авторлығындағы уҡыу әсбаптарының үҙенсәлектәре.

27. Мәғрифәтселек әҙәбиәте әҫәрҙәренең тел-стиль үҙенсәлектәре. М.Аҡмулла (1831-1895).

28. М.Өмөтбаевтың грамматикаһының башҡорт тел ғилемендә тоткан урыны.

29. Хәҙерге башҡортәҙәби телен булдырыуға тәүге ынтылыштар (XIX быуат аҙағы-XX быуат башы).

30. В.В.Катаринский (1846-1902) авторлығында 1892 йылда сыҡкан, Н.Ф.Катановтың (1862-1922) 1898 йылда, А.Г.Бессоновтың (1848-1918) 1907 йылда донъя күргән башҡорттар өсөн беренсе әлифбалары.

31. Һүҙлектәр: «Краткий русско-башкирский словарь» (Ырымбур, 1893; 1899-1900).

32. Башҡорт әҙәби тел тарихында М.С.Ҡулаевтың(1873-1958) роле, уның авторлығында сыҡкан «Башҡорттар өсөн өндәрҙең әйтелеш нигеҙҙәре һәм әлифба» (Ҡаҙан, 1912).

33. XX быуат башындағы башҡорт поэзияһының теле: М.Ғафури (1880-1934); А.Таһиров (1890-1937); Д.Юлтый (1893-1938); Ш.Бабич (1894-1919) әҫәрҙәренең тел-стиль үҙенсәлектәре.

34. С.Яҡшығолов (1871-1931), Ф.Туйкин (1887-1938), М.Буранғолов (1888-1966) әҫәрҙәренең башҡорт халыҡ теленә яҡынлығы.

35. XX быуат башындағы башҡорт прозаһының һәм драматургияһының теле.

36. Р.Фәхретдиновтың сәсмә әҫәрҙәренең тел-стиль үҙенсәлектәре.

37. XX быуат башындағы башҡорт баҫмаһының (прессаһының) теле.

38. Башҡорт милли яҙма әҙәби теленең барлыҡҡа килеүе, уның сығанаҡтары.

39. Ғәрәп графикаһы осоро. Алфавитты булдырыу, дәреслектәр сығарыу, башҡорт теленең нормаларын эшләү.

40. Латин графикаһыосоро: әҙәби телдең артабанғы үҫеше, функциональ стилдәрҙең формалашыуы.

41. Башҡорт теленең лексикаһы, уның үҙенсәлектәре.

42. Рус графикаһына күсеү, алфавит һәм орфографияның артабанғы үҫеше.

43. Башҡорт теленең лексикаһының үҫеше, уның камиллашыуы, байыуы.

44. 1957-58 й. орфографияны камиллаштырыу буйынса дискуссия.

45. Башҡорт теленең орфоэпияһы һәм фонетикаһы үҙенсәлектәре.

46. Әҙәби телдең грамматик ҡоролошо һәм уның үҫеше.

47. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең грамматик ҡоролошо, уның халыҡ һөйләү теле нигеҙендә формалашыуы һәм үҫеше.

48. Башҡорт теленең стилдәренең үҫеше.

49. Орфографияла 1981 йылда булған үҙгәрештәр.

50. Башҡорт теленең фән булып формалашыу периодтары, проблемалары.

Экзаменационные билеты

Структура экзаменационного билета:

билет состоит из двух теоретических вопросов и практического задания

Образцы экзаменационных билетов:

Билет №1

1. Әҙәби тел тарихы, унyң өйрәнеү обьекты, бурысы, сығанаҡтары һәм периодтарға бүленеше. Ж.Ғ.Кейекбаев классификацияһы.
2. XIX быуаттың икенсе яртыһындағы әҙәби тел тарихы. М.Иванов, С.Күкләшев, М.Биксурин авторлығындағы уҡыу әсбаптарының үҙенсәлектәре.
3. Рунала яҙырға.

Билет №2

1. Әҙәби тел тарихы, унyң өйрәнеү обьекты, бурысы, сығанаҡтары һәм периодтарға бүленеше. Ғ.Б.Хөсәйенов классификацияһы.
2. Мәғрифәтселек әҙәбиәте әҫәрҙәренең тел-стиль үҙенсәлектәре. М.Аҡмулла (1831-1895).
3. Латинда яҙырға.

Билет №3

1. Әҙәби тел тарихы, унyң өйрәнеү обьекты, бурысы, сығанаҡтары һәм периодтарғабүленеше. Дәреслек авторҙары классификацияһы.
2. .Өмөтбаевтың грамматикаһының башҡорт тел ғилемендә тотҡан урыны.
3. Рунала яҙырға.

Билет №4

1. Төрки халыҡтарының ҡәрҙәшлеге, ҡәрҙәш телдәрҙең барлыҡҡа килеүе һәм классификацияһы.
2. Хәҙерге башҡорт әҙәби телен булдырыуға тәүге ынтылыштар (XIX быуат аҙағы-XX быуат башы).
3. Латинда яҙырға.

Билет №5

1. Милләт формалашҡансыға тиклемге төрки әҙәби телдәрҙең үҫеш юлдары (Ә.Р.Тенишев периодизацияһы).
2. В.В.Катаринский (1846-1902) авторлығында 1892 йылда сыҡҡан, Н.Ф.Катановтың (1862-1922) 1898 йылда, А.Г.Бессоновтың (1848-1918) 1907 йылда донъя күргән башҡорттар өсөн беренсе әлифбалары.
3. Рунала яҙырға.

Билет №6

1. Руник әҙәби тел (VII-IX быуаттар). Орхон-Йәнәсәй руна яҙмалары һәм башҡорт ырыу тамғалары: уртаҡ һәм айырмалы яҡтары.
2. Һүҙлектәр: «Краткий русско-башкирский словарь» (Ырымбур, 1893; 1899-1900).
3. Латинда яҙырға.

Билет №7

1. Боронғо уйғыр әҙәби теле (VIII-XVIII быуаттар).

2. Башҡорт әҙәби тел тарихында М.С.Ҡулаевтың(1873-1958) роле, уның авторлығында сыҡҡан «Башҡорттар өсөн өндәрҙең әйтелеш нигеҙҙәре һәм әлифба» (Ҡаҙан, 1912).
3. Рунала яҙырға.

Билет №8

1. Ҡарахан-уйғыр әҙәби теле (XI- XII быуаттар).
2. XX быуат башындағы башҡорт поэзияһының теле: М.Ғафури (1880-1934); А.Таһиров (1890-1937); Д.Юлтый (1893-1938); Ш.Бабич (1894-1919) әҫәрҙәренең тел-стиль үҙенсәлектәре.
3. Латинда яҙырға.

Билет №9

1. Хорезм-төрки әҙәби теле (XIII- XIV быуаттар).
2. С.Яҡшығолов (1871-1931), Ф.Туйкин (1887-1938), М.Буранғолов (1888-1966) әҫәрҙәренең башҡорт халыҡ теленә яҡынлығы.
3. Рунала яҙырға.

Билет №10

1. Сығатай әҙәби теле (XV -XIX быуаттар).
2. XX быуат башындағы башҡорт прозаһының һәм драматургияһының теле.
3. Латинда яҙырға.

Билет №11

1. Әҙәби «төрки» теле үҙенең варианттары менән. Һәр телгә хас үҙенсәлектәр.
2. Р.Фәхретдиновтың сәсмә әҫәрҙәренең тел-стиль үҙенсәлектәре
3. Рунала яҙырға.

Билет №12

1. Дөйөм башҡорт халыҡ теле, уның формалашыуы (башҡорттарҙың дөйөм халыҡ булып ойошоу процесы). XX быуат башындағы башҡорт баҫмаһының (прессаһының) теле. Рунала яҙырға.

Билет №13

1. Төрки халыҡтарҙа яҙма культураның таралыуы .
2. Башҡорт милли яҙма әҙәби теленең барлыҡҡа килеүе, уның сығанаҡтары.
3. Латинда яҙырға.

Билет №14

1. Алтын ярыҡ" * VIII-IX быуаттар; Йософ Баласағунлы "Ҡотаҙғу белек" (1068 й.).
2. Ғәрәп графикаһы осоро. Алфавитты булдырыу, дәреслектәр сығарыу, башҡорт теленең нормаларын эшләү.

3. Рунала яҙырға.

Билет №15

1. Мәхмүт Ҡашғари “Диуану лөғәт әт-төрк” (1072-1074 й.); “Уғыҙнамә” һәм “Ҡорҡот ата китабы” әҫәрҙәре теле. Бирелгән әҫәрҙәргә башҡорт әҙәби теленең тарихы күҙлегенән характеристика биреү.
2. Латин графикаһыосоро: әҙәби телдең артабанғы үҫеше, функциональ стилдәрҙең формалашыуы.
3. Латинда яҙырға.

Билет №16

1. XI-XIII быуаттарҙағы башҡорт-болғар әҙәби бәйләнештәре. Ҡол Ғәлиҙең “Ҡисса-йи Йософ” (йәки “Йософ вә Зөләйха, “Йософ китабы” * 1212-1233 й.) әҫәренең тел-стиль үҙенсәлектәре. Тарихи шәхес булараҡ Ҡол Ғәли тураһында башҡорт, татар ғалимдары фекерҙәре.
2. Башҡорт теленең лексикаһы, уның үҙенсәлектәре.
3. Рунала яҙырға.

Билет №17

1. Ҡыпсаҡ осоро әҙәбиәте теле (XIII быуаттың икенсе яртыһынан XVI быуаттың тәүге яртыһы). “Китаб-и мәджмуға-йи тәрджүмән-и төрки вә әджеми вә мөғли вә фарси” (“Тәржемәғи төрки вә ғәрәби һүҙлеге”); “Кодекс Куманикус” (“Ҡоман мәжмуғаһы” * 1303 й.) әҫәрҙәренең хәҙерге башҡорт әҙәби теленә мөнәсәбәте һәм тел-стиль үҙенсәлектәре.
2. Рус графикаһына күсеү, алфавит һәм орфографияның артабанғы үҫеше.
3. Латинда яҙырға.

Билет №18

1. Ҡотб “Хөсрәү вә Ширин” (1341-1342 й.); Харәзми “Мөхәббәтнамә” (1353-1354 й.); Хөсәм Кәтиб “Жөмжөмә солтан”; Сәйф Сараи “Гөлстан бит-төрки” (1391-1392 й әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.
2. Башҡорт теленең лексикаһының үҫеше, уның камиллашыуы, байыуы.
3. Рунала яҙырға.

Билет №19

1. XVI-XVIII быуаттарҙағы әҙәби тел тарихы: шәжәрә һәм риүәйәттәр; үтенес яҙмалары (жалобалар); тәуарихтар; халыҡ ижады әҫәрҙәре теле.
2. 1957-58 й. орфографияны камиллаштырыу буйынса дискуссия.
3. Латинда яҙырға.

Билет №20

1. Юрматы, Ҡыпсаҡ, Үҫәргән ырыуҙары шәжәрәләренең тел-стиль үҙенсәлектәре.
2. Башҡорт теленең орфоэпияһы һәм фонетикаһы үҙенсәлектәре.
3. Рунала яҙырға.

Билет №21

1. Тәүарих яҙмалары: Хисаметдин Мөслөмиҙең "Тәуарихи-и Болғарийа" (XVIII быуат аҙағы-XIX быуат башы); Т.Ялсығоловтың "Тарих намә-и болғар" (1805 й.); Ғ.Соҡоройҙоң "Тәуарих-и Болғарийа йәки Тәҡриб-и Ғәри" (XIX быуат аҙағы) әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.
2. Әҙәби телдең грамматик ҡоролошо һәм уның үҫеше.
3. Латинда яҙырға.

Билет №22

1. XIX быуаттың тәүге яртыһындағы әҙәби тел тарихы. Суфыйсылыҡ әҙәбиәте әҫәрҙәренең тел һәм стиль үҙенсәлектәре.
2. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең грамматик ҡоролошо, уның халыҡ һөйләү теле нигеҙендә формалашыуы һәм үҫеше.
3. Рунала яҙырға.

Билет №23

1. Мәүлә Ҡолой (XVII быуаттың икенсе яртыһы); Утыҙ Имәни (Ғәбдерәхим Усман (1752-1836); Мәнди Ҡотош Ҡыпсаҡи (1763-1849) әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.
2. Башҡорт теленең стилдәренең үҫеше.
3. Латинда яҙырға.

Билет №24

1. Тажетдин Ялсығолов әл-Башҡорди (1767-1838); Шәмсетдин Зәки (1822-1865); Әбделмәних Ҡарғалы (1782-1833) әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.
2. Орфографияла 1981 йылда булған үҙгәрештәр.
3. Рунала яҙырға.

Билет №25

1. Һибәтулла Сәлихов (1794-1867); Ғәли Соҡорой (1826-1889) әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.
2. Башҡорт теленең фән булып формалашыу периодтары, проблемалары.
3. Латинда яҙырға.

Задания для контрольной работы

Описание контрольной работы:

Контрольная работа состоит из двух заданий: теоретического вопроса и практического задания – анализа по прилагаемому образцу. Студент выполняет и сдает готовую работу

Пример варианта контрольной работы:

Анализы текста по данному плану

1.График-фонетик үҙенсәлектәр.

Яҙыуҙың телдең өндәр системаһын сағылдыра алыу кимәле. График-фонетик күренештәр. Һүҙҙәрҙең график-фонетик һүрәтләнешендә сиратлашыу. Мәҫәлән: уғыҙ-ҡыпсаҡ элементтары сиратлашыуы:

а) һүҙбашындавһәмбөндәрененңсиратлашыуы:

варды// барды, вирде // бирде һ.б.;

б) һүҙ башында б һәм м өндәренең сиратлашыуы:

бән // мән һ.б.;

в) һүҙ башында б өнөнөң килеү-килмәү осраҡтары:

улмыш // булмыш һ.б.;

г) һүҙ аҙағында ғ // у-ү өндәренең сиратлашыуы:

тағ // тау, бағ // бау һ.б.;

ғ) төрлө позицияла д һәм т өндәренең сиратлашыуы: даш // таш, йеде // йете, ад // ат һ.б.;

д) ж // з һәм й өндәренең сиратлашыуы:

сүзлә // сүйлә һ.б.;

е) з // н һәм й өндәренең сиратлашыуы:

ҡанда // ҡайда һ.б.;

ж) сингармонизм һаҡланыуы йәки һаҡланмауы: әүлийәләр, йортлары; әүлад (киләсәк быуын) һ.б.

2. Морфологик үҙенсәлектәр. Шулайуҡ Урал-Волгабуйы төрки теле миҫалында ҡарала.

Исемдәш һүҙ төркөмдәренә хас булған грамматик категориялар, уларҙың үҙенсәлектәре: уйғыр-ҡарлуҡ һәм уғыҙ-ҡыпсаҡ формалары.

Исемләшкән ҡылымдарҙың ғучы // гүче формаһы: гөнаһ ҡылғучы, файдати күргүче.

Хәбәрлек категорияһының тулы парадигмаһы.

Күпле кялғауҙарынан -ларһәм -ләр генә ҡулланылыуы: оруғлар, кемсәнәләр.

Исемдәш һүҙ төркөмдәрендә һан категорияһы, икеләтелгән күплектәр: хәлайыҡ-лар.

Килеш категорияһында боронғо һәм яңы формаларҙың сиратлашыуы:

а) боронғо уйғыр -дын // -дин һәм ҡыпсаҡ -дан // -дән сығанаҡ килеш ялғауҙары менән ҡулланылған һүҙҙәр: тарафдан // тарафдин, нәселәндин // нәселәндән;

б) уғыҙҙың -а // -ә, -йа// -йә һәм ҡыпсаҡтың -ға// -гә төбәү килеш ялғауҙары менән килгән һүҙҙәр: тархана // тарханға, безә // беҙгә;

в) нуль ялғаулы төшөм килеш: нәрсәмез // нәрсәмезне һ.б.

Иҫке төркиҙә сифат, алмаш һан һүҙ төркөмдәренең нығыныуы, тотороҡланыуы:

а) олуғ // оло, ағыр // ауыр;

б) пең (мең), туғыз йөз илле туҡыз;

в) бән // мән (мин), андин (унан), анлар (улар), ошбу (ошо) һ.б.

Иҫке төркиҙә ҡылымдарҙың бирелеше.

Боронғо формалары:

а) ҡылым нигеҙенә -уң/ -үң, -ғыл-гел ялғауҙары ҡушып яһалған бойороҡ формаһы: күрүң, йүреткел;

б) -маз-мәз ялғаулы киләсәк заман ҡылымдың юҡлыҡ формаһы: ҡарамаз, килмәз;

в) -ғай-гәй формаһы: биргәй, улғай;

г) -мыш-меш үткән заман ялғаулы формаһы (бик йыш осрай): ҡалмыш, күммеш;

ғ) -маҡ-мәк ялғаулы ҡылымдың киң ҡулланылышлы булыуы: түләмәк, булмаҡы;

д) сифат ҡылымдың -мыш-меш, -дыҡ+ы, -дек+е, йан-йән, -ан-ән формалары: пешмеш (бешкән), ҡылдыҡи (ҡылған), терелдеке (терелгән) һ.б.;

е) -йу-йү ялғаулы хәл ҡылым: эстәйү (эҙләп);

ж) ул-, әйлә-, ҡыл- ярҙамсы ҡылымдар ҡулланыуы: сауыҡ ҡылған һ.б.

Ҡылымдың ҡыпсаҡ формаларынан:

а) -а, -ды, -ған, -ыр, -а иде, -ған иде ялғауҙары : дәфен улынған ер (күмелгән ер), ағар (ағыр);

б) хәбәр һөйкәлешендә -ычаҡ: барычаҡ (барасаҡ);

в) шарт һөйкәлешендә: -са: ачулса (асылһа);

г) хәл ҡылымда: -ыб, -ғач, -ғанчы: уғырлаб (урлап), йазыб идеек (йаҙып бирҙек);

ғ) бойороҡ һөйкәлешендә: нуль аффиксы;

д) сифат ҡылымда: -ған: чыҡарған китабымыз (сығарған);

е) уртаҡ ҡылымда: -ырға ялғауы ҡулланыла.

Шулай уҡ ярҙамсы һүҙ төркөмдәре: бәйләүестәр: берлән-берлә-белә-илән, үчүн, суңра-суң, кезин, ғәйре һ.б.; теркәүестәр: вә, ки, әммә, әгәр, вә һәм, мәгәр кем, чүнки һ.б.

3. Синтаксик үҙенсәлектәр.

Ябай һәм ҡушма һөйләмдәр ҡулланылышы. Уларҙа һүҙ тәртибе. Мәҫәлән: *Асыл Йурматының угланлары Тухал Шәгали бинең оругы күб үчүн, барча халайыклар би дәйеб әйтәләр* (Юрматы ырыуы шәжәрәһенән).

Ғәрәп-фарсы һәм төрки изафеттары: ғүмере мөддәте-мөддәте ғүмере һ.б.

Эйәрсән һөйләмдәрҙең баш һөйләмгә ки, ким, зирә ки теркәүестәре ярҙамында эйәреүе. Хәл ҡылымдың -ыб формаһындағы эйәрсән һөйләмдәр.

Телмәр төрҙәре: монологик, тура телмәр үҙенсәлектәре.

4. Лексик-семантик үҙенсәлектәр. Иҫке төркиҙең лексикаһы, унын төрлө ҡатламдарҙан ойошоуы. Боронғо һәм яңы һүҙҙәрҙең йәнәшә ҡулланылышы: чуҡ-күб, ҡары-карт һ.б. Килеп сығышы буйынса һүҙҙәргә анализ: дөйөм төрки, ориентализмдар (көнсығыш сығанаҡлы), урыҫ теленән үҙләштереүҙәр. Диалект һүҙҙәре: ауырҙыҡ, ҡаҙаннаш һ.б. Халыҡ ижадына һәм йәнле һөйләү телмәренә хас һүҙҙәр ҡулланылышы.

5. Стилистик үҙенсәлектәр. Һүҙҙең стилистик ҡатламы һәм ҡулланылышы.

I

1. Әҙәби тел тарихын периодтарға бүлеү.

2. Бирелгән текстка әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама биреү.

«Беҙҙең башҡорттар ысболош йөрөгәндәр. Юрматы эсендәге ерҙәр иркен улган. Ер бүлеме булмаган. Йәйләү күсеп, бейә бәйләп, кымыҙ эсеп, фәрәуанлыҡ улып, ашлыкты әҙ сәсеп, күп алып, бик бәрәкәт улган. Был Сукайлы буйына егерме ауыл күсеп ултырар ирҙеләр. Торышлы башына ете ауыл күсәр ирҙеләр. Ташлыйар тамагына унлап ауыл күсәр ирҙеләр».

«Юрматы ҡәбиләһе башҡорттары шәжәрәһенә ҡушымта».

Мона шәһре Ҡазанны, яр,

Ҡарасаң ҡәррә гәр унар,

Назар сайын назы тәкрар,

Һаман фазле гәя нсаздыр,

Ләбибләр күблеге берлә,

Әдибләр күблеге берлә,

Табибләр күблеге берлә,

Тәмам илгә гәян саздыр

Ғәли Соҡорой «Мәдхе Ҡазан»

II

1. Әҙәби тел тарихының өйрәнеү обьекты, бурысы, сығанаҡтары.

2. Бирелгән текстка әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Ашлыкты аҙ сәсеп, күп алыр ирҙек. Рабби кәрим кодрәте

Тары сәсеме ат өҫтөнән сәсер ирҙеләр. Беҙҙең башҡорт йәмғиәте бик аҙ сәсер ирҙе. Хөкөм илән ҡыҫтап сәстерәр ирҙе мәхкәмә. Бер дә сәсмәгән кемсәнәне «Ник сәсмәйһең?»– тип атбитка алып, ороп-һуккандар. Унан һуң беҙҙең башҡорт йәмәғәтенә душ башына берәр эсмәң арыш сәсеүгә әмер булған».

«Юрматы ҡәбиләһе башҡорттары шәжәрәһенә ҡушымта».

Мәзкүр идәм орғатты

Чыңғыз ханның заманы.

Кичмеш Адәм әүладе,

Башкорд халкы бабасы,

Би Тук-саба уғланы,

Мөйтан димәккә аны...

Үҫәргән ырыуы шәжәрәһе

III

1.Орхон-Йәнәсәй ҡомартҡылары һәм башҡорт ырыу тамғалары.

2. Бирелгән тексҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Вәжүдкә килеүем сәнәи һижриә 1091 сәнә сәнәи миладиәд 1680 сәнә. Йәтим бала улмаҡиан аҙ ғилемле улдым. Мал утлатып йөрөгән ҡаҙаҡлар бәне алып ҡайтып киттеләр беҙҙә мөлдәкә ултырһың тип. Бән разый улдым. Жайыҡтың ҡыбланан төнгә ҡарай бөгөлгән ерендә ҡаҙаҡ мәҡамына барғанда бәңә 20 сәнә ирҙе. Биш йыл мөлдәкә улғас, бер ҡаҙаҡ бейе бәңә зәүжәлеккә ҡыҙын вирҙе». «Ялан Бөрйән ырыуы шәжрәһе».

Оло падша хан оло би Алексей Михайлович Оло кече аҡ шәһәрне баҡурғадан хат без башкортлардан сүз. Ул бездән йәсерне ничек теләйдер? Бездән дәхи ни яхшылыҡ теләйдер! Без падшанан яхшылыҡ көтәбез. Падша безне аманат берлән борон тотҡан юк иде. Яхшылыҡ рәхиме берлән саҡлаған иде. Инде падша безне ҡол итәрмен боронғодай дисә аманатымызны ебәрсүн үземезгә. Нуғай юлы башҡорттарының 1663 йылдың 16 октябрендә Өфө воеводаһы кенәз А.М.Волконскийға яҙған жалобаһынан.

IV

1. Шәжәрәләрҙең тел үҙенсәлектәре.

2. Бирелгән тексҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Ҡояштың бөтөн йыһанға таралған зыяһы илә кәсеб ләтафәт иткән инең, һин нә ҡәҙәргүзәл вә нә ҡәҙәр ҙә хуш еҫле инең. Аһ, хаин! Берәү һиңә ҡул һуҙҙы, ботағыңды ҡуптарҙы, еҫкәне, үҙенең бер ләхзалыҡ

Әссәләмәғәләйкүм асыл затҡа,

Майданда узуб килгән арғымаҡға.

Лайыкдаб дәрәжәгә йаздым сәләм,

зауҡына һине ҡорбан итте. Башҡалар ҙа хәлеңә мәрхәмәт итмәйенсә вә ҡыҙғанмайынса һине таптап үтәләр»

«Туҙан-тупраҡ араһында ҡалған бер сәскәгә бер хитап».

Төбөндә жүйрүк булмасаҡ да...

«Аҡмулланың эткәсенә йазмыш мәктүбе»

V

1. Суфыйсылыҡ әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.

2. Бирелгән текстка әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Әл-кисса, мәғлүм ки, бән кәминә сабый ваҡытымда «Тәуарихи Болғарийа» китабыны үҙе ҡәләмем илә нәҡел иткән инем. Күп урында ғаҡылыма тоғро килмәгән һүҙҙәренә инҡаран һалған инем вә күп урында телем илә хилафтарыны азһар ҡылған инем».

Ғ.Соҡорой «Тәуарихи Болғарийа, йәки Тәҡриби Ғари».

Табуб форсат әмирләрдән,

Йөрүб һәнгамә йерләрдән,

Йетешдек шәһәр Аҡйарға -

Севастополь дийәнләрдән...

«Дәр сәфәр Ҡырым» М.Өмөтбаев.

VI

1. Мәғрифәтселек әҫәрҙәренең тел үҙенсәлектәре.

2. Бирелгән текстка әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Өсөнсө дәүер» – юғарыла әйтелгәнсә, ике телдә сығып килгән газеты уҡыусылар араһында яратмаусылыҡ тыуғас, йәки икенсе төрлө итеб әйткәндә, башҡорт массаһына башҡорт телендә әҙәбиәт төҙөү кәрәклеге нык һиҙелгәс, Башҡортостан хөкүмәте һәр ике телдә лә газета сығарырға ҡарар яһаб шуны ғәмәлгә ҡуйҙы. Бына был һуңғы дәүерҙе «Башҡортостан» газетаһының бер йылы тиб атайбыҙ»... «Башҡортостан», 1924, №

Зөләйха ул олуғның ҡызы ирмеш,

Ястыҡы атасының дезе ирмеш,

Йософтоң сүрәтен төштә күрмеш,

Аңламыш һәм хәҡиҡәт белмеш имде...

Ҡол Ғәли «Ҡисса-и Йософ».

95.

VII

1. Ғәрәп графикаһы осоро.

2. Бирелгән текстка әҙәби тел күҙлегенән кылыкһырлама.

«Борын бер карт бар ийе ди. Аның өс уғлы бар ийе ди. Кескәйе таз ийе ди. Карт балаларына «йәйә ук йасаңыз да атуңыз! Уғыңыз кайда төшсә, шунан кыз алуб бирермен» диб, әйтде ди».

М.Ғафури. «Башкорт шиүәсендә экиәт».

“... Тәңри ярлыкадукын үчүн, өзүм котым бар үчүн, каған олуртым. Каған олурып, йок чыған бодунығ коп кабарттым, чыған бодунығ бай кылтым, аз бодунығ үкүш кылтым. Азу бу сабымда игид барғу? Түрк беглэр, бодун, буны эсидиң! Түрк бодунығ тир(ип) эт тутсыкыңын бунта уртым, яңылып үләксикиңин йемэ бунта уртум, неңнэң сабым эрсәр, беңгү ташка уртум...” 734 йылда үлгән Муғилән *(төҙ. – Могилан)* кағандың кәбер ташындағы яҙыу монолог-мөрәжәғәт төҫөн алған

VIII

1. Латин графикаһы осоро.

2. Бирелгән текстка әҙәби тел күҙлегенән кылыкһырлама.

«Зимства чыкған йылдан башлап, Оринбургски почтавый йулда Камышлы чуаш ауылында Өршәк дарйасына күперне һәм гатларны йахшы итүб зимства йасатсун диб дәғүәләшдек. Мәғлүмдер, әүәлендә почтавый һәм прасилучный йуллар

Акча кайда кышламыш? Канлы йирдә кышламыш.

Каны нечик йокмамыш? Кап ортада кышламыш.

Ол карын явыдыр. «Кодекс

һәм күпер төзәтеү шаһәнә һәм зимский налуг түләй торған крәстийән башкорт, мишәр, тибтәр, чуаш вә ғәйре йасак түләй торған халыкның зәммәсендә иде...». М.Өмөтбаев. «Өршәк күпере».

куманикус»тан йомаҡ.

IX

1. Руна осоро.

2. Бирелгән текстҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Тарих мең дә етмеш бердә ирде. Башкорд рус белән яғы булды. Барс йылы ирде. Андин суң мең дә етмеш тукызда ирде: Плид – казак яғы булды. Мең дә сиксән тукызда ирде: асманда Бер якты өлкән йолдоз пәйда булды. Көндин төн яктылыгы артды…»

Эликкә якын хас хажип эрди бир…

Аты Эрсик, Элик бирлә сөзкә бир…

Көрүп севди хажип бу Айтолдыны,

Тилиндә йорытты камуғ өгдини…

Аны севди көңлүн, аны тарлады,

Элик тарыкка бу ярағай, тәди…

Йософ Баласағуни "ҠОТАҘҒУ БИЛИГ"

X

1. Боронғо уйғыр әҙәби теле осоро.

2. Бирелгән текстҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Русия тарихының арғы яғында Даниал тигән кеше булған. Ҡулында тыб китабы булған. Шул тыб китабыгда күренә икән: диңгеҙ уртаһында бер йәшел ағас бар. Шул ағастың япрағын ҡайнатып эсһәң, кеше үлмәй икән, мәңге йәшәй икән. Уны ҡалай итеп алырға? Һыуҙа кешене батырмай икән бер ағастың япрағы. Анны ҡалай итеп эҙләп алырға?» «Даниал хикәйәте».

Эрдәм башы – тил. От түтүнсиз болмас, йигит язуксыз болмас.

Әҙәп башы – тел. Ут төтөнһөҙ булмаç, егет яҙыҡһыҙ булмаç.

Андуз болса, ат өлмәс. Сув көрмәкинчә этүк тартма.

Андыҙ булһа, ат үлмәç. Һыу күрмәйенсә итегеңде сисмә.

Мәхмүт Ҡашғари «ДИУАНУ ЛӨҒӘТ ӘТ-ТӨРК».

XI

1.Орхон-Йәнәсәй, Алтай руна ҡомартҡылары.

2. Бирелгән тексҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Дар әл-исламдың был юлда булыусы ҡалғаларен; гәрсә дәүләт заһиры күп булһа ла, тәрбиәләр вә һаҡлыҡтар бер ҙә камалатҡа ирешмәгәндер. Хатта мәхкәмәләрендә билет мәғлүм итергә лә белмәйҙәр, һис бер тәртип вә низам юҡ икән. Бәс. Мәмләкәти Русияла булған низамдар саҡлы низамдар бер ерҙә лә булмаһа кәрәктер...» Ғәли Соҡорой. Нәсимә әс-саба.

Андуз болса, ат өлмәс. Сув көрмәкинчә этүк тартма.

Андыҙ булһа, ат үлмәç. Һыу күрмәйенсә итегеңде сисмә.

Мәхмүт Ҡашғари «ДИУАНУ ЛӨҒӘТ ӘТ-ТӨРК».

XII

1.Орхон-Йәнәсәй, Алтай руна ҡомартҡылары.

2. Бирелгән тексҡа әҙәби тел күҙлегенән ҡылыҡһырлама.

«Ҡурсай бабай бер нисә мең десятина самаһында бер баксаға мәлик бер ҡарт ине. Уның баҡсаһының уртаһынан бер йылға аға ине. Бында емешле ағастарҙан муйыл, ҡарағат, балан, сәтләүек ағастары үҫә ине. Емешһеҙ ағастарҙан нарат, ҡайын, шыршы, тал, йүкә, өйәнке вә башка ағастар ҙа бар ине... Хатта ки был баҡсала төрлө мәғдәнле барлығы сүйләнә ди».

Һаҙи Сәғҙи. Ер һатыуҙың ғәҡиләте.

Түрк беглэр, бодун, буны эсидиң! Түрк бодуныг тир(ип) эт тутсыҡыңын бунта уртым, яңылып үләксикиңин йемэ бунта уртум, неңнэң сабым эрсәр, беңгү ташҡа уртум...” 734 йылда үлгән Муғилән *(төҙ. – Могилан)* ҡағандың ҡәбер ташындағы яҙыу монолог-мөрәжәғәт төҫөн алған

Контрольная работа выполняется письменно, на семинарском занятии после завершения модуля для подведения итогов по изученному разделу учебной программы. Проводиться с целью проверки умения применять полученные знания для выполнения заданий определенного типа по разделу или модулю учебной дисциплины.

Перечень вопросов к тестовому заданию

1. Әҙәби тел өсөн нимәләр хас?

А) эшкәртелгәнлек, нормалары булыуы

Б) диалекттарҙан өҫтөн тороуы

В) бөтәһе лә

2. Башҡорт әҙәби теленең тәүге проекты ҡасан раҫлана ?

А) 1923 йылда

Б) 1932 йылда славян

В) 1999 йылда.

3. Башҡорт теле ҡасан хәҙер ҡулланылған графикаға күсте?

А) 20-се быуат башында

Б) 20-се быуаттың 30-сы й.

В) 20-се быуаттың 40-сы й.

4. Башҡорт теле нигеҙендә ниндәй диалекттар ята?

А) ҡыуаҡан һәм юрматы

Б) ҡыуаҡан ғына

В) юрматы ғына

5. Әҙәби телдең ниндәй нормалары бар?

А) лексик, стилистик

Б) грамматик, орфоэпик, орфографик

В) бөтәһе лә

6. Ғайса Хөсәйенов башҡорт әҙәби телендә нисә осор билдәләй?

А) 1

Б) 2

В) 3

7. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп сығанаҡтары ниндәй?

А) Урал – Волга буйы төркийе

Б) поэтик халыҡ ижады әҫәрҙәре теле, йәнле һөйләү теле

В) бөтәһе бергә

8. «Әҙәби тел – нормаға һалынған тел» мәҡәләһе авторы?

А) М.Аҡмулла

Б) М.Өмөтбаев

В) В.Псәнчин.

9. «Башҡорт яҙыуы тарихынан» китабы авторы?

А) Ҡ.З.Әхмәров

Б) Ғ.Ғ.Сәйетбатталов

В) М.В.Зәйнуллин

10. Дөйөм халыҡ теленең билдәле бер территорияла йәшәгән, һан яғынан шаҡтай сикләнгән кешеләр һөйләшкән телмәр төрө.

А) диалект

Б) диалог

В) полилог.

11.Сығышы буйынса башҡорт теле ниндәй телдәр ғаиләһенә ҡарай?

А) төрки

Б) монгол

В) славян

12. Төрки телдәренең икенсе атамаһын беләһегеҙме?

А) R-телдәр

Б)Z-телдәр

В) Ҙ-телдәр

13. Башҡорт теле ниндәй төркөмгә инә?

А) көнъяҡ-көнбайыш

Б) төнъяҡ-көнбайыш

В) көнсығыш

14. Ж.Ғ.Кейекбаев ҡәрҙәш телдәрҙең килеп сығыуын ниндәй теорияға нигеҙләнеп дәлилләй?

А) К.Маркс

Б) Ф.Энельс

В) К.Маркс, Ф.Энгельс

15. Башҡорт теленә ниндәй тел яҡын ҡәрҙәш һанала?

А) татар

Б) сыуаш

В) тува

16. R-телдәрҙең бөгөнгө көнгә тиклем һаҡланып ҡалған вәкиле?

А) татар

Б) ҡаҙаҡ

В) сыуаш

17. А.Дыбо һәм Ф.Хисаметдинова фекеренсә, башҡорт теле ҡасан бүленеп сыға?

А) беҙҙең эраның II быуатында

Б) беҙҙең эраның IV быуатында

В) беҙҙең эраның I-IV бб.

18. Ҡәрҙәш телдәр ниндәй телдән килеп сыҡҡан?

А) сығанаҡ

Б) халыҡ

В) төркөм

19. Орхон-Йәнәсәй ҡомартҡылары ниндәй графикала һаҡланылған?

А) ғәрәп

Б) латин

В) руна

20. «Ҡисса-йи Йософ» әҫәре ниндәй халыҡтың әҙәби ҡомартҡыһы?

А) татар

Б) дөйөм төрки

В) башҡорт

21. Башҡорт әҙәби теленең тарихын өйәнеүсе, «Башҡорт әҙәби теленең ике быуаты» хеҙмәтенең авторы?

А) Ғ.Ғ.Ҡаһарманов

Б) И.Ғ.Ғәләүетдинов

В) Р.Х.Халиҡова

22. Ҡол Ғәли ниндәй әҫәр авторы?

А) «Хөсрәү вә Ширин»

Б) «Ҡисса-йи Йософ»

В) « Сыңғыҙнамә»

23. *Оруғ, тағ, ағыр* һүҙҙәрендә ҡайһы графонема хәҙерге башҡорт телендә сифатын үҙгәрткән?

А) ғ

Б) һүҙ башында

В) һүҙ уртаһында.

24. *Тарафдин, тарафдан, нәселәндин, нәселәндән* һүҙҙәрендә ниндәй килеш ялғауы ҡулланылған?

А) төп

Б) эйәлек

В) сығанаҡ.

25. «Ҡотаҙғу билиг» (ҡот килтереүсе белем) әҫәре авторы һеҙгә танышмы?

А) Й.Баласағуни

Б) М.Ҡашғари

В) Х.Кәтиб.

26. Сығатай әҙәби теленә нигеҙ һалыусы кем?

А) Алишер Науаи

Б) Әбүл Ғази

В) Мәхмүт Ҡашғари.

27. Орхон-Йәнәсәй руна яҙмаларын өйрәнеүса башҡорт ғалимы кем ул?

А) И.Ғ.Ғәләүетдинов

Б) М.Ә.Әхмәтов

В) Ә.Ә.Юлдашев

28. Ниндәй әҙәби телде Алтын Урҙа теле тип атағандар?

А) уйғыр

Б) сығатай

В) хорезм-төрки.

29. Батырша батшаға нимә яҙа?

А) бойороҡ

Б) хат

В) өндәмә.

30.Үҫәргән ырыуы шәжәрәһе ниндәй стилдә яҙылған?

А) прозаик

Б) поэтик

В) драматик.

31. Бүрәнә, ыҫмала, арыш, ыҙма һүҙҙәре башҡорт лексикаһына ҡасан килеп ингән?

А) Башҡортостан Рәсәйгә ҡушылғас

Б) 1557 йылға тиклем

В) 1918 йылда.

32. Тажетдин Ялсығоловтың псевдонимы

А) әл-Болғари

Б) әл-Башҡорди

В) әл-Ҡаҙанлы.

33. «*Чыңғыз хан заманындан ҡалған ханлар мәғлүм булсун…*». Был һөйләм менән ниндәй ырыу шәжәрәһе башланған?

А) Үҫәргән

Б) Юрматы

В) Ҡыпсаҡ

34. «18-19 бб. башҡорт шәжәрәләренең һәм акт документтарының теле» («Язык башкирских шежере и актовых документов XVIII-XIX вв.») китабының авторы кем?

А) Р.Х.Илишева

Б) Р.Х.Халиҡова

В) И.Ғәләүетдинов.

35. «Тәүарихи Болғарийа, йәки Тәкриб-и Ғари» авторын атағыҙ.

А) Т.Ялсығолов

Б) Х.Мөслими

В) Ғ. Соҡорой.

36. «Гөнаһ эшләр», «ғазаб әйлә», «тәүбә ит» кеүек һүҙбәйләнештәр әҙәби телдең ҡайһы осорона тап килә?

А) мәғрифәтселек

Б) суфыйсылыҡ

В) юҡ.

37. Был өҙөктөң авторы кем?

Уҡығандар күктә осар, һыуҙа йөҙәр,

Юҡтыр унда әүлиәлек, кирәмәттәр…

А) М. Өмөтбаев

Б) Аҡмулла

В) Ш. Бабич.

38. «Батыршаның императрица Елизавета Петровнаға яҙған хаты»н ниндәй башҡорт ғалимы ентекле тикшергән?

А) Ғ.Хөсәйенов

Б) Ж.Кейекбаев

В) Ғ.Ҡаһарманов

39. М.Өмөтбаев авторлығындағы «Татар нәхеүәһенең мохтасары»нда шулай уҡ ниндәй телдең үҙенсәлектәре сағылған?

А) башҡорт

Б) урыҫ

В) татар

40. 19 б. аҙағы – 20 б. башында тәржемәсе булараҡ киң танылыу яулаған мәғрифәтсе шағир кем?

А) М.Аҡмулла

Б) М.Өмөтбаев

В) Р.Фәхретдинов

41. Ш.Зәки, Ә.Ҡарғалы, Һ.Сәлихов, Ғ.Соҡорой, Р.Фәхретдинов – был суфый шағирҙар исемлегендә кем үҙ урынында ҡулланылмаған?

А) Ш.Зәки

Б) Ә.Ҡарғалы

В) Һ.Сәлихов

42. Аҡмулланың шиғырҙарын ҡаҙаҡ теленән башҡорт теленә ҡайтарыусы ғалим

А) М.Аҡмулла

Б) Ғ.Хөсәйенов

В) М.Өмөтбаев

43. *Семсер, әүлад, тәксир* һ.б. һүҙҙәре ниндәй төркөмгә ҡарай?

А) диалектизмдар

Б) неологизмдар

В) историзмдар

44. И.Ғ.Ғәләүетдинов Урал-Волга буйы төркийен үҙенең «Башҡорт әҙҙәби теле тарихы» (Өфө, 2008) хеҙмәтендә нисек атай?

А) Урал-Волга буйы төркийе

Б) Урал-Иҙел буйы төркийе

В) Волга-Волга буйы төркийе

45.М.Аҡмулла Ш.Мәржәнигә арнап нимә яҙған?

А) мәҙхиә

Б) мәрҫиә

В) робағи

46. *-ғыл/-гел* ялғауы ҡылымдың ниндәй һөйкәлеш формаһы?

А) хәбәр

Б) бойороҡ

В) шарт

47. Ғосманлы төрөк лексикаһы йоғонтоһон ниндәй һүҙҙәр төркөмөндә күрергә мөмкин?

А) *әв (өй), анчалайын, чуҡ (күп), вармаҡ*

Б) *мәүләүийә, хакимийа, кубравийа*

В) *вакт, бәхт, хөкм*.

48. «Сахрада», «Шикәйәт» шиғырҙары авторын беләһегеҙме?

А) Ә.Ҡарғалы

Б) Һ.Сәлихов

В) Ш.Бабич.

49. «Мәдхе Ҡазан» («Ҡазанды маҡтау») шиғыры авторы

А) Ә.Ҡарғалы

Б) Һ.Сәлихов

В) Ғ.Соҡорой

50. Ниндәй мәғрифәтсе шағир *«…аткәсенә йазмыш мәктүбе»*н яҙа?

А) М.Аҡмулла

Б) М.Өмөтбаев

В) Р.Фәхретдинов.

51. Соҡорой псевдонимлы суфый шағирҙың ысын исем-шәрифтәрен атағыҙ

А) Мөхәммәт Ғәли ибн Ғәбд әс-Салих улы Кейеков

Б) Әбделмәних Ҡарғалы

В) Мәнди Ҡотош Ҡыпсаҡи

52. М.Өмөтбаевтың «Бижәнәб остаҙ Мирсалих ибн Мирсәлим генерал Биксурин» шиғыры ниндәй телдә яҙылған?

А) аҫыл

Б) түбән ябай һөйләм телендә

В) диалектта.

53. *Китап, әҙәбиәт, тәғлимәт, ғалим, ғилем, ҡәләм, рух, мәҡәлә* һүҙҙәре башҡорт лексикаһына ниндәй көнсығыш теленән килеп ингән?

А) ғәрәп; Б) фарсы; В) татар.

54. *Бен, бин, бәңгү, бойун* һүҙҙәрендәге тәүге тартынҡы өн хәҙерге башҡорт телендә ниндәй өнгә күскән?

А) в

Б) л

В) м

55. Ырымбурҙа «*Чүкеш», «Ҡарчыға», «Чикерткә», «Яз», «Ҡармаҡ», «Дин вә мәғишәт»* кеүек ваҡытлы матбуғат баҫмалары әҙәби телдең ҡайһы осоронда донъя күргән?

А) X X б. башында

Б) X X б. аҙағында

В) X XI б. башында

56. XX б. башындағы (1910 й.) журнал биттәрендә «Тел ярышы» бәхәсе ниндәй ваҡытлы матбуғат баҫмаһында ойошторола?

А) «Чүкеш»

Б) «Шура»

В) «Аҡмулла»

57. Ж.Ғ.Кейекбаев башҡорт әҙәби теле үҫешендә нисә осор билдәләй?

А) 1

Б) 2

В) 3

58. Башҡорт әҙәби теле тарихының ниндәй осоронда *-лыҡ/-лек* исем яһаусы ялғау әүҙемләшеп китә?

А) XVIII б. башында

Б) XX б. башында

В) XXI б. башында.

59. Башҡорт яҙма әҙәби теле XX б. 30-40-сы йй. ниндәй графика ҡуллана?

А) кириллица

Б) ғәрәп

В) латин

59. Башҡорт әҙәби теленең орфографияһында һуңғы үҙгәрештәр йылы –

А) 1957

Б) 1981

В) 2010

60. Башҡорт теленең аңлатмалы һүҙлеге бармы, ул нисә томда?

А) бар, I томда

Б) бар, II томда

В) юҡ

61. Башҡорт лексикографияһы башында тороусы ғалим кем?

А) В.В.Катаринский

Б) Н.Ф.Катанов

В) М.С. Ҡулаев

62. Н.К.Дмитриевтың «Башҡорт теле грамматикаһы» башҡорт телендә ҡасан донъя күргән?

А) 1924

Б) 1936

В) 1950

63. «Хәҙерге башҡорт әҙәби теле грамматикаһы» (М., 1981) кем редакцияһында сығарылған?

А) М.Ә Әхмәтов

Б) Ғ.Ғ.Сәйетбатталов

В) Ә.Ә. Юлдашев

64. Башҡорт теле ҡасан дәүләт теле хоҡуғын алды?

А) 1917 й.

Б) 1999 й.

В) 2002 й.

65. Мстислав Александрович Ҡулаев башҡорттар өсөн нимә яҙған?

А) роман

Б) өндәрҙең әйтелеш нигеҙҙәре һәм әлифба

В) һүҙлек

Темы рефератов

1. Изучение древнерунических надписей в Башкортостане (Ахметов М.А., Ямалетдинов М., Янбердин И. и др.) и башкирские родовые знаки.

2. Махмут Ҡашгари. Язык словаря «Диуану люгат ат-тюрк».

3. Кул Гали «Кисса-и Йусуф» (язык, лексика).

4. Йусуф Баласугуни. Язык «Кутадгу белек».

5. Язык «Кодекс Куманикус».

6. Язык башкирскиех шежере.

7. Анализ письма Батырши императрице.

8. Сообщение о башкирских таварихах.

9. Язык суфийских поэтов (Т.Ялчыгулов, А.Каргалы, Ш.Заки и др.)

10. Поэты-просветители (М.Акмулла, М.Уметбаев, Р.Фахретдинов).

11. Башкирская письменность в разной графике (араб, латин, рус).

12. Вклад Дж. Г. Киекбаева в башкирскую лексику.

13. Т.Байышев - диалектолог и лексикограф.

14. Современные филологи о башкирском литературном языке.

15. Краткая аннотация научных трудов И.Г.Галяутдинова («Два века башкирского литературного языка»; «Башҡорт әҙәби теле тарихы»).

3. Методические материалы, определяющие процедуры оценивания результатов обучения по дисциплине (модулю), описание шкал оценивания

Рейтинг-план дисциплины

Виды учебной деятельности студентов	Балл за конкретное задание	Число заданий за семестр	Баллы	
			Минимальный	Максимальный
Модуль 1				
Текущий контроль				**20**
1. Аудиторная работа	1	13	0	13
2. Тестовый контроль	0,25	28	0	7
Рубежный контроль				**15**
1. Реферат	5	3	0	15
Модуль 2				
Текущий контроль				**20**
1. Аудиторная работа	1	14	0	14
2. Тестовый контроль	0,25	24	0	6
Рубежный контроль			0	**15**
1. Письменная контрольная работа	5	3	0	15
Поощрительные баллы				
1. Публикация статей	5	2	0	**10**
Посещаемость (баллы вычитаются из общей суммы набранных баллов)				
1. Посещение лекционных занятий			**0**	**–6**
2. Посещение практических			**0**	**–10**

(семинарских, лабораторных занятий)				
Итоговый контроль				
1. Экзамен			0	30

Критериями оценивания при модульно-рейтинговой системе являются баллы, которые выставляются преподавателем за виды деятельности (оценочные средства) по итогам изучения модулей (разделов дисциплины), перечисленных в рейтинг-плане дисциплины (*для экзамена:* текущий контроль – максимум 40 баллов; рубежный контроль – максимум 30 баллов, поощрительные баллы – максимум 10; *для зачета:* текущий контроль – максимум 50 баллов; рубежный контроль – максимум 50 баллов, поощрительные баллы – максимум 10).

Шкалы оценивания:

от 45 до 59 баллов – «удовлетворительно»;

от 60 до 79 баллов – «хорошо»;

от 80 баллов – «отлично».

Критерии оценки экзамена

Критерии оценки (в баллах):

- ***25-30*** ***баллов*** *выставляется студенту, если студент дал полные, развернутые ответы на все теоретические вопросы билета, продемонстрировал знание функциональных возможностей, терминологии, основных элементов, умение применять теоретические знания при выполнении практических заданий. Студент без затруднений ответил на все дополнительные вопросы. Практическая часть работы выполнена полностью без неточностей и ошибок;*

- ***17-24*** ***баллов*** *выставляется студенту, если студент раскрыл в основном теоретические вопросы, однако допущены неточности в определении основных понятий. При ответе на дополнительные вопросы допущены небольшие неточности. При выполнении практической части работы допущены несущественные ошибки;*

- __10-16__ баллов выставляется студенту, если при ответе на теоретические вопросы студентом допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Заметны пробелы в знании основных методов. Теоретические вопросы в целом изложены достаточно, но с пропусками материала. Имеются принципиальные ошибки в логике построения ответа на вопрос. Студент не решил задачу или при решении допущены грубые ошибки;

*- __0-10__ **баллов** выставляется студенту, если он отказался от ответа или не смог ответить на вопросы билета, ответ на теоретические вопросы свидетельствует о непонимании и крайне неполном знании основных понятий и методов. Обнаруживается отсутствие навыков применения теоретических знаний при выполнении практических заданий. Студент не смог ответить ни на один дополнительный вопрос.*

Критерии оценивания практического (семинарского) занятия:

1 балл - выставляется студенту, сформулировавшему полный и правильный ответ на вопросы семинара, логично структурировавшему и изложившему материал. При этом студент должен показать знание специальной литературы. Необходимо продемонстрировать умение обозначить проблемные вопросы, дать исчерпывающие ответы на уточняющие и дополнительные вопросы.

0,5 балла - выставляется студенту, который дал полный правильный ответ на вопросы семинара с соблюдением логики изложения материала, но допустил при ответе отдельные неточности, не имеющие принципиального характера. Или студенту, недостаточно чётко и полно ответившему на уточняющие и дополнительные вопросы.

0 баллов - выставляется студенту, если он не дал ответа по вопросам семинара; дал неверные, содержащие фактические ошибки ответы на все вопросы; не смог ответить на дополнительные и уточняющие вопросы. Или студенту, отказавшемуся отвечать на вопросы семинара.

Контрольная работа

Контрольная работа выполняется письменно, на семинарском занятии после завершения модуля для подведения итогов по изученному разделу учебной программы. Проводиться с целью проверки умения применять полученные знания для выполнения заданий определенного типа по разделу или модулю учебной дисциплины.

Критерии оценки:

- **15-10 баллов** выставляется студенту, если студент дал полные, развернутые ответы на все теоретические вопросы, продемонстрировал знание функциональных возможностей, терминологии, основных элементов, умение применять теоретические знания при выполнении практических заданий. Практическая часть работы выполнена полностью без неточностей и ошибок;

- **9-5 баллов** выставляется студенту, если студент раскрыл в основном теоретические вопросы, однако допущены неточности в определении основных понятий. При выполнении практической части работы допущены несущественные ошибки;

-4-1 баллов выставляется студенту, если при ответе на теоретические вопросы студентом допущено несколько существенных ошибок в толковании основных понятий. Логика и полнота ответа страдают заметными изъянами. Заметны пробелы в знании основных методов. Теоретические вопросы в целом изложены достаточно, но с пропусками материала. Имеются принципиальные ошибки в логике построения ответа на вопрос. Студент не решил задачу или при решении допущены грубые ошибки;

- **0 баллов** выставляется студенту, если он отказался от ответа, ответ на теоретические вопросы свидетельствует о непонимании и крайне неполном знании основных понятий и методов. Обнаруживается отсутствие навыков применения теоретических знаний при выполнении практических заданий.

Критерии оценки теста

Критерии оценки (в баллах)

0 баллов выставляется студенту, если он не выполнил тестовые задания;

0,25 баллов выставляется студенту, если он выполнил 1 тест;

0,25-13 баллов выставляется студенту если он выполнил все 52 теста, предусмотренных по 2 модулям.

Требования к рефератам:

Реферат используется в качестве средства отчетности. Он представляет собой небольшое (10-12 страниц машинописного текста) научное исследование и должен отвечать всем требованиям, предъявляемым к таковым, т.е. состоять из введения, основной части, заключения и библиографии (списка использованной литературы).

Во введении объяснить значимость того вопроса или темы.

Далее следует охарактеризовать те источники (монографии, статьи, Интернет-сайты), которые вы намерены использовать в своем реферате. Достаточно ли полно и всесторонне в них освещена с вашей точки зрения исследуемая проблема? Чем отличаются друг от друга взгляды и подходы различных авторов?

В основной части, опираясь на источники, перечисленные во введении, необходимо максимально полно раскрыть избранную тему на 8-10 страницах. Умение уложиться в рамки заданного объема является важным показателем уровня владения материалом и его осмысления. Ваша задача состоит в том, чтобы раскрыть свою тему, опираясь на информацию, честно почерпнутую из других источников. Честность в данном случае означает, во-первых, указание на источник информации, а, во-вторых, его использование лишь в той мере, в которой это является необходимым, не пытаясь выдавать текст источника за ваш собственный. Несоблюдение данного требования рассматривается как одно из самых серьезных нарушений научной этики.

Писать реферат вы должны сами, излагая собранную вами информацию так, чтобы акцентировать внимание на наиболее важных с вашей точки зрения моментах. Дословное цитирование не только уместно, но и необходимо в тех случаях, когда вы хотите подкрепить свои утверждения или заключения высказываниями самого автора либо его издания. Более того, полноценный реферат невозможен без цитат и сносок, они являются важным критерием достоверности вашего исследования. Цитаты должны быть кратким, емкими и сопровождаться ссылками на источник внизу страницы.

Критерии оценки реферата

Изложенное понимание реферата как целостного авторского текста определяет критерии его оценки: новизна текста; обоснованность выбора источника; степень раскрытия сущности вопроса; соблюдения требований к оформлению.

Новизна текста: а) актуальность темы исследования; б) новизна и самостоятельность в постановке проблемы, формулирование нового аспекта известной проблемы в установлении новых связей (межпредметных, внутрипредметных, интеграционных); в) умение работать с исследованиями, критической литературой, систематизировать и структурировать материал; г) явленность авторской позиции, самостоятельность оценок и суждений; д) стилевое единство текста, единство жанровых черт.

Степень раскрытия сущности вопроса: а) соответствие плана теме реферата; б) соответствие содержания теме и плану реферата; в) полнота и глубина знаний по теме; г) обоснованность способов и методов работы с материалом; е) умение обобщать, делать выводы, сопоставлять различные точки зрения по одному вопросу (проблеме).

Обоснованность выбора источников: а) оценка использованной литературы: привлечены ли наиболее известные работы по теме исследования (в т.ч. журнальные публикации последних лет, последние статистические данные, сводки, справки и т.д.).

Соблюдение требований к оформлению: а) насколько верно оформлены ссылки на используемую литературу, список литературы; б) оценка грамотности и культуры изложения (в т.ч. орфографической, пунктуационной, стилистической культуры), владение терминологией; в) соблюдение требований к объёму реферата.

15-11 баллов ставится, если выполнены все требования к написанию и защите реферата: обозначена проблема и обоснована её актуальность, сделан краткий анализ различных точек зрения на рассматриваемую проблему и логично изложена собственная позиция, сформулированы выводы, тема раскрыта полностью, выдержан объём, соблюдены требования к внешнему оформлению, даны правильные ответы на дополнительные вопросы.

10-6 баллов – основные требования к реферату и его защите выполнены, но при этом допущены недочёты. В частности, имеются неточности в изложении материала; отсутствует логическая последовательность в суждениях; не выдержан объём реферата; имеются

упущения в оформлении; на дополнительные вопросы при защите даны неполные ответы.

5-1 баллов – имеются существенные отступления от требований к реферированию. В частности: тема освещена лишь частично; допущены фактические ошибки в содержании реферата или при ответе на дополнительные вопросы; во время защиты отсутствует вывод.

0-2 баллов – тема реферата не раскрыта, обнаруживается существенное непонимание проблемы.

Результаты обучения по дисциплине (модулю) у обучающихся оцениваются по итогам текущего контроля количественной оценкой, выраженной в рейтинговых баллах. Оценке подлежит каждое контрольное мероприятие.

При оценивании сформированности компетенций применяется четырехуровневая шкала «неудовлетворительно», «удовлетворительно», «хорошо», «отлично».

Максимальный балл по каждому виду оценочного средства определяется в рейтинг-плане и выражает полное (100%) освоение компетенции.

Уровень сформированности компетенции «хорошо» устанавливается в случае, когда объем выполненных заданий соответствующего оценочного средства составляет 80-100%; «удовлетворительно» – выполнено 40-80%; «неудовлетворительно» – выполнено 0-40%

Рейтинговый балл за выполнение части или полного объема заданий соответствующего оценочного средства выставляется по формуле:

Рейтинговый балл = k × Максимальный балл,

где k = 0,2 при уровне освоения «неудовлетворительно», k = 0,4 при уровне освоения «удовлетворительно», k = 0,8 при уровне освоения «хорошо» и k = 1 при уровне освоения «отлично».

Оценка на этапе промежуточной аттестации выставляется согласно Положению о модульно-рейтинговой системе обучения и оценки успеваемости студентов БашГУ:

На экзамене выставляется оценка:

• отлично - при накоплении от 80 до 110 рейтинговых баллов (включая 10 поощрительных баллов),
• хорошо - при накоплении от 60 до 79 рейтинговых баллов,
• удовлетворительно - при накоплении от 45 до 59 рейтинговых баллов,
• неудовлетворительно - при накоплении менее 45 рейтинговых баллов.

При получении на экзамене оценок «отлично», «хорошо», «удовлетворительно», на зачёте оценки «зачтено» считается, что результаты обучения по дисциплине (модулю) достигнуты и компетенции на этапе изучения дисциплины (модуля) сформированы.